

Repisky Máté

**Megküzdés a vállalkozói kudarccal –
egy kvalitatív kutatás eredményei**

Doktori értekezés tézisei

Szeged, 2023

Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar
Közgazdaságtani Doktori Iskola

**Megküzdés a vállalkozói kudarccal –
egy kvalitatív kutatás eredményei**

Doktori értekezés tézisei

Témavezető:
Dr. habil. Málóvics Éva
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar

Szeged, 2023

Tartalomjegyzék

1. Témakör rövid indoklása és bemutatása.....	1
2. A dolgozat keretei.....	3
2.1 Kutatási kérdés és a dolgozat céljai.....	3
2.2 Alkalmazott módszertan.....	4
2.3 Dolgozat felépítése.....	7
3. Az értekezés főbb eredményei, tézisei.....	8
4. Jövőbeli kutatási irányok.....	15
5. Tézisfüzetben felhasznált irodalom jegyzéke.....	17
6. Saját publikációk jegyzéke.....	21

1. Témakör rövid indoklása és bemutatása

A vállalkozói lét megkerülhetetlen elemei a bizonytalanság és a kockázatvállalás (Fang He és Krähenmann, 2021; Jenkins et al., 2014; McGrath, 1999; Shepherd és Patzelt, 2017), melyekből az is következik, hogy nem csak sikertörténetek születnek, hanem kudarcok is. Értelmeszerűen a legtöbb vállalkozó a sikerre készül, és abban reménykedik, amikor vállalkozásindításra szánja el magát, de a többségük nem jár sikerrel, és ezáltal a kudarc megélése a vállalkozói lét egyik alapvető velejárója (Fang He és Krähenmann, 2021; Klimas et al., 2021; McGrath, 1999; Yamakawa et al., 2015).

Történelmi adatok és aktuális adatok alapján a világ több részén a vállalkozások fele az első 3-5 évben csődbe megy (Artinger és Powell, 2016; Atsan, 2016; Corner et al., 2017; Fang He és Krähenmann, 2021; Silver, 2015). A Központi Statisztikai Hivatal (2022) adatai szerint hazánkban a vállalkozások hároméves túlélési rátája 2018-ban 58,6% volt, az elmúlt 10 év átlaga pedig 53,4%. A helyzetet a COVID-19 járvány okozta gazdasági recesszió is vélhetően tovább fokozta az elmúlt években (Hwang és Choi, 2021).

Felmerülhet a kérdés, hogy ha ez a kérdéskör ennyire jelentős és nagy igény mutatkozik a mélyebb megértésére (Byrne és Shepherd, 2015; Cope, 2011), akkor mennyire foglalkoznak ezzel a kutatók? Elsőként McGrath (1999) fogalmazta meg, hogy nem csak a társadalomra, de a kutatói világra is jellemző a kudarckerülő torzítás (antifailure bias), azaz, hogy figyelmüket a sikerességre fordítják, ellenben a kudarcok mélyebb megismerésére kevésbé, mely állítással aztán számos kutató fejezte ki egyetértését (Corner et al., 2017; Shepherd, 2003; Silver, 2015; Singh et al., 2007;; Ucbasaran et al., 2013; Yamakawa et al., 2015) és voltak, akik hasonló véleményt fogalmaztak meg (Atsan, 2016; Subramanian és Vinothkumar, 2009). Annak ellenére, hogy az üzleti kudarcokkal a gazdaságtan és a pénzügyek területén már régebb óta foglalkoznak (Klimas et al., 2021), egyéni szinten a vállalkozói kudarc a vállalkozástan területén tevékenykedő kutatók körében még egy viszonylag friss, kevésbé

kutatott témának mondható (Hsu et al., 2017; Klimas et al., 2021; Shepherd és Patzelt, 2017), sőt vannak, akik úgy fogalmazzák, hogy még „*csecsemőkorban*” jár (Hsu et al., 2017, 40. o.; Hwang és Choi, 2021, 2. o.). Ezek alapján több kutató is a vállalkozói kudarcok kérdéskörét a vállalkozástan egy ígéretes, nagyon gyorsan növekvő kutatási területeként tartja számon, ahonnan a jövőben egészen újító eredmények is előkerülhetnek (Klimas et al., 2021; Shepherd et al., 2015; Shepherd és Patzelt, 2017). A fenti megállapításokat az is nagyon jól bizonyítja, hogy a vállalkozói kudarcral foglalkozó meghatározó tanulmányok közül hármat leszámítva (Gimeno et al., 1997; McGrath, 1999; Sitkin, 1992) az összes a 2000-es évek után keletkezett. Hazai kutatásokat tekintve még nagyobb lemaradást láthatunk, ugyanis – jelenlegi legjobb tudásom szerint – még nem talákoztam más szerző munkáival a vállalkozói kudarc pszichológiai szempontú vizsgálata kapcsán, így a témakörrel az általam jegyzett tanulmányok foglalkoznak mélyebben (Repisky, 2018a; 2018b; 2020).

Számos kutató van azon az állásponton, hogy a kudarc gyakran egy igen traumatikus és érzelmileg megterhelő élmény lehet a vállalkozók számára (Cope, 2011; Jenkins et al., 2014; Shepherd, 2003; Singh et al., 2015; Ucbasaran et al., 2013). Ráadásul a pszichológiai következményeken túl számos más területen is negatív hatást gyakorolhat a vállalkozó életére (Cope, 2011; Fang He és Krähenmann, 2021; Omorede, 2021; Singh et al., 2007; Ucbasaran et al., 2013). A kudarcnak azonban nem csak negatív következményei vannak. Több kutatócsapat is hangsúlyozta, hogy a kudarc során a vállalkozók olyan egyedi információkhoz, tapasztalatokhoz juthatnak magukkal és a vállalkozással kapcsolatban, melyek támogathatják őket a fejlődésben, tanulásban, sőt maga a felépülés is felfogható egyfajta tanulási folyamatként is. (Cope, 2011; Cotterill, 2012; Fang He és Krähenmann, 2021; Jenkins et al., 2014; McGrath, 1999; Omorede, 2021; Riar et al., 2021; Shepherd és Patzelt, 2017; Sitkin, 1992; Ucbasaran et al., 2013) Továbbá, konszenzus alakult ki abban is, hogy a vállalkozók a kudarc során tanultakat leginkább egy új

vállalkozás alapítása és működtetése során tudják hasznosítani. (Cope, 2011; Klimas et al., 2021; Omorede, 2021; Shepherd, 2003; Shepherd et al., 2009; Singh et al., 2015; Ucbasaran et al., 2013; Uy et al., 2012; Yamakawa et al., 2015; Zhao és Wibowo, 2021)

2. A dolgozat keretei

A kutatás ugyan a vállalkozástan területébe illeszkedik, de mint azt több kutató is hangsúlyozta, a téma vizsgálatához elengedhetetlen a pszichológia (kognitív-, szociál-, viselkedés- és személyiségpszichológia) és néhol indokolt a gazdaságszociológia fogalmait, elméleteit is használni (Jenkins et al., 2014; Klimas et al., 2021; Ucbasaran et al., 2013). Éppen emiatt, ha egy szóval kell meghatároznom a kutatásom területét, akkor általában a vállalkozáspszichológia fogalmat szoktam használni. Ebből is sejthető, hogy a témát egyéni szinten, a vállalkozó szintjén fogom kutatni, hiszen az általam vizsgálni szándékozott jelenségek ott fejtik ki hatásukat, és megfigyelni is leginkább ott lehet őket (Shepherd és Haynie, 2011; Ucbasaran et al., 2013).

Kutatásom során **vállalkozói kudarcnak tekintem** azt, amikor egy vállalkozó kilép a vállalkozásából vagy bezárja azt, mert az gazdaságilag nem fenntartható, vagy mert az nem teljesítette az elvárásait, vagy egy erőteljes külső tényező a vállalkozása elhagyására kényszeríti.

2.1 Kutatási kérdés és a dolgozat céljai

A teljes kutatás egy központi kérdés köré épült, melyet a vállalkozók nézőpontjából kívántam vizsgálni:

*hogyan dolgozzák fel a vállalkozók az őket ért kudarcokat,
és melyek a feldolgozást befolyásoló kulcstényezők?*

A kutatási kérdésem megválaszolásán túl két további célom volt, melyek különböző szempontból lehetnek hasznosak:

1. **Modellalkotási cél:** Szeretnék kialakítani egy olyan *vizsgálati keretet, modellt*, mellyel komplex, strukturált módon vizsgálható a vállalkozói kudarc kérdésköre. Ezáltal

megteremtődik a lehetőség nemzetközi összehasonlító kutatások számára, valamint egyszerűbbé válik a kutatás határainak kommunikációja.

2. **Empirikus kutatási cél:** A kutatási kérdésemhez kapcsolódóan szeretném minél jobban feltárni azt is, milyen megküzdési módokkal dolgozzák fel a vállalkozók a kudarcot, milyen tanulságokat vonnak le, és miként hozzák meg a karrierdöntésüket, hogy vállalkozók maradjanak-e vagy sem a jövőben. Egyszerűbben megfogalmazva, szeretném *megismerni, hogy miként dolgozzák fel a vállalkozók az őket ért kudarcokat.*

2.2 Alkalmazott módszertan

A vállalkozói kudarc vizsgálata még „csecsemőkorban jár” (Hsu et al., 2017, 40. o.; Hwang és Choi, 2021, 2. o.), így a kutatások körében elterjedtek a feltáró jellegű és kvalitatív módszertannal dolgozó tanulmányok (többek között: Atsan, 2016; Byrne és Shepherd, 2015; Cope, 2011; Corner et al., 2017; Fang He és Krähenmann, 2021; Khelil, 2016; Riar et al., 2021; Signh et al., 2007; 2015), azonban egyes részterületekre jól fókuszált kutatások során már kvantitatív módszerek alkalmazását is elkezdték a kutatók (többek között: Fang He et al., 2018; Hwang és Choi, 2021; Jenkins et al., 2014; Subramanian és Vinothkumar, 2009; Yamakawa és Cardon, 2014; Yamakawa et al., 2015).

A kutatási kérdésből is fakad, hogy a kutatás **feltáró jellegű**, ezért a **kvalitatív kutatási** módszertan választása a célravezető. Továbbá a **narratív interjú megközelítést** választottam – összhangban Corner és kutatótársai (2017) által összegyűjtött indokokkal –, hiszen akkor érdemes narratív kutatási módszert választani, amikor a „hogyan” kérdésre keressük a választ; ha szeretnénk a folyamatot, az időbeliséget is megfigyelni a kutatás során; ha szeretnénk „belelátni az emberek gondolataiba, érzelmeikbe” és, hogy az eseményeket miként interpretálják, azaz, ha szeretnénk az interjúalanyok nézőpontját minél jobban megérteni; valamint, ha az adatok ritkák és

nehézkés a hozzáférés hozzájuk. A fenti célok mindegyike egybevág egy vállalkozói kudarcfeldolgozást vizsgáló kutatás céljaival.

Az adatgyűjtés során több kihívást kell leküzdeniük a vállalkozói kudarcot kutatóknak:

1. Nehéz megtalálni azokat a vállalkozókat, akik kudarcot éltek át (Cotterill, 2012; Jenkins et al., 2014; Khelil, 2016).
2. Hajlandóak-e nemcsak beszélni erről, hanem egy megközelítőleg 60 perces mélyinterjút adni a témában, melyet több okból is elutasíthatnak: idő hiánya (Jenkins et al., 2014); a vállalkozók már lezárták a kudarcot, és nem szeretnék újra átbeszélni (Jenkins et al., 2014); az őket ért stigmatizáció miatt nem szeretnék megosztani tapasztalatukat (Hwang és Choi, 2021), vagy épp vonakodnak a sikertelenségükről beszélni (Byrne és Shepherd, 2015; Jenkins et al., 2014; Riar et al., 2021).
3. Általában csak retrospektív, évekkal a kudarc után van lehetőség az interjúkra, ami torzításokhoz vezethet az adatokban (Byrne és Shepherd, 2015). Bár Byrne és Shepherd azt is hozzátesszik, hogy a vállalkozóknak általában elég részletes emlékeik vannak életük eme intenzív eseményéről.

A fenti kihívások mérséklésére és a gyorsabb bizalom kialakítása érdekében **hólabdás, ajánlásokon alapuló mintavételt** alkalmaztam, mert javul tőle a válaszadási hajlandóság (Cope, 2011; Corner et al., 2017, Khelil, 2016) ideális, nehezen elérhető vizsgálati alanyok esetén is (Khelil, 2016). Végül a 23 pozitív visszajelzésből, különféle okokból (például: időhiány, betegség, haláleset a családban), 17 interjú valósult meg. Az interjúalanyok gyűjtése és az interjúk felvétele 2021 áprilisa és szeptembere között zajlott, azaz kb. 5 hónapig, így sajnos a COVID-19 járvány hatása megkerülhetetlen volt. Amellett, hogy sokan a járvány miatt az átlagosnál is kevésbé voltak nyitottak az interjúkra, a felvett 17 interjúból 15 online, 1 személyesen, 1 pedig írásban zajlott. A kutatás során egy **több körben tesztelt és finomított interjúfonalat használtam**, hiszen építettem a

2016-ban zajlott pilot kutatásomra (Repisky, 2018a), valamint 2018 decemberében is végeztem egy nem publikált minikutatást a javított interjúfonállal, amit az azt követően olvasott kutatások alapján további kiegészítésekkel láttam el.

Az adatgyűjtés eredményeként begépelte 17 interjúból végül 16 interjú került felhasználásra az elemzés során, mert a 9. interjú túl kevés releváns információt tartalmazott, nem lett volna összevethető a többi interjúval. A megkérdezett vállalkozók többsége jelentős vállalkozói tapasztalattal rendelkezett az interjú készítésekor, többen közülük 20 évet is meghaladó vállalkozói tapasztalattal rendelkeztek már. Irányított vállalkozások számában már nagyobb eltéréseket tapasztalhatunk, míg vannak, akiknek a kudarccal érintett vállalkozásuk volt az első és az utolsó, de több portfólió vállalkozó meg se tudta mondani, eddig pontosan hány vállalkozás irányításában vett részt. A kudarccal érintett vállalkozások mikro- és kisvállalkozások voltak, de iparág és működési idő (0,5 évtől 25 évig) tekintetében igen változatosak voltak. Továbbá, 9 olyan kudarc volt, mely 5 éven belül történt az interjúhoz képest, 5 kudarc történt 5 és 10 év között, míg 2 több mint 10 éve. Az interjúalanyok és az esetek igen változatosak voltak, azonban egy feltáró kutatásnál ez pozitívként is felfogható, mint arra Byrne és Shepherd (2015) is rámutatott kutatásuk során. Véleményem szerint, ezáltal a vizsgált jelenséget sokkal mélyebben tudjuk feltárni, és könnyebben tudunk a későbbiekben fókuszált kutatásokat indítani a legérdekesebb területekre.

Az elemzést négy nagy szakaszra osztottam:

0. Kódstruktúra kialakítása.

1. Elméletektől független **nyílt kódolás**, főként „in vivo” kódok használatával, az interjúalanyok nézőpontjának minél jobb megőrzése érdekében.
2. **Absztrakció**: egyszerűbb és átfogóbb fogalmakba soroltam a nyílt kódokat, kiemelt interjúrészeket.

3. **Kategorizálás:** két módon zajlott, mert volt amelyik témakör kapcsán saját kategóriákat alkottam vagy teszteltem, míg más helyen meglévő elméleti keretekbe kezdtem illeszteni az absztraktabb kódjaimat – további elemzés céljából.
4. **Összefüggés keresés:** átfogóbb tématerületeken átívelő összefüggések keresése, megfogalmazása.

2.3 Dolgozat felépítése

Az értekezésem három fő területre osztható, mint a legtöbb kutatás: egy szakirodalmi áttekintésre, egy módszertant és mintát bemutató fejezetre, valamint az eredményeim ismertetésére. A szakirodalmi részt négy nagy egységre bontottam, melyeket a bevezetés és az elméleti modellem foglal keretbe. Az egyes fő és alfejezeteket az 1. táblázatban mutattam be vázlatosan.

1. táblázat - Doktori értekezésem vázlatos felépítése

Bevezetés	Téma indoklása, trendjei, kutatási keretek és a dolgozat felépítése.
Bevezetés a vállalkozói kudarc folyamatába	Vállalkozói kudarc meghatározása.
	Kudarc attribúciók bemutatása.
Kudarc folyamatát és vállalkozói reakciókat befolyásoló tényezők	A kudarc lehetséges következményeinek rendszerezése és egymásra gyakorolt hatásaik.
	Kudarccal kapcsolatos vállalkozói személyiségvonások, attitűdök és szemléletmódok bemutatása.
	Vállalkozói motivációs elméletek bemutatása.
	Kognitív torzítások és heurisztikák szerepe.
Kudarcot megelőző vállalkozói reakciók	Vállalkozók társadalmi beágyazottságának hatása.
	Lehetséges kudarc észlelése és halogatása, valamint ezeket befolyásoló tényezők ismertetése.
Kudarcot követő vállalkozói reakciók	Előzetes gyászolás.
	Megküzdés a kudarc következményeivel (pszichológiai elméletek és kifejezetten a vállalkozói kudarcra vonatkozó kutatások bemutatása).
	Tanulás a kudarcból (tanulás formái, lehetséges tanulságok, valamint a tanulást hátráltató tényezők).
	Kudarcot követő karrierdöntés az újra vállalkozásról.

Vállalkozói kudarcot vizsgáló elméleti modellem bemutatása	
Kutatás módszertana és minta	A kutatás keretei és a vizsgálati modell lehatárolása.
	Adatgyűjtés folyamata és annak kihívásai.
	Elemzés módszertana.
	Minta bemutatása.
Eredményeim ismertetése	Kudarccattribúciók általam javasolt rendszerezése.
	Kudarcot megelőző időszak, benne a halogatás mögötti motivációk, valamint az előzetes megküzdési módok ismertetése.
	Kudarckövetkezmények csoportosítása, egymást erősítő és mérséklő hatásai, valamint interjúalanyonként történő elemzése.
	Megküzdés a kudarcral és annak következményeivel.
	Tanulás a kudarcból, benne a tanulási formák, valamint saját tanulság csoportosításom bemutatása.
	Kudarcot követő karrierdöntés, benne az interjúalanyaim karrierútjai és a karrierdöntésük mögötti motivációk elemzése.
Következtetések	Több területet érintő eredményeim és az eredményeim alapján javasolt új kutatási modellem bemutatása.
	Benne a téziseimmel, eredményeim újszerűségével, kutatásom korlátaival, jövőbeli kutatási irányokkal és egy személyes hangvételi zárással.

Forrás: saját szerkesztés

A következtetéseket követően a dolgozathoz mellékeltem a használt források jegyzékét, valamint a használt interjúvezérfonalat.

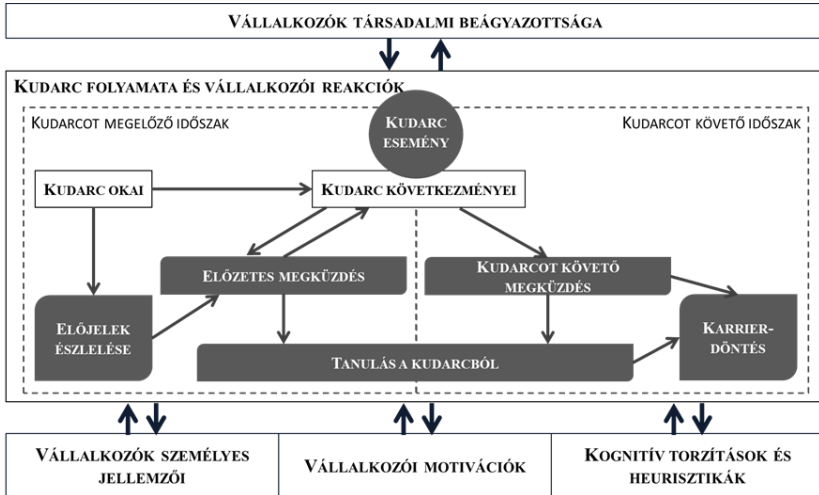
3. Az értekezés főbb eredményei, tézisei

Kutatásom során számos következtetésre, felismerésre jutottam, azonban van néhány, melyek jobban kiemelkedtek a többi közül, és így disszertációm kiemelt eredményeivé, téziseivé váltak. Ezen eredmények többsége a vállalkozói kudarc szakirodalmához képest is újszerű eredményeknek számítanak.

1. tézis (kutatási modell): Kutatásom fő eredménye a szakirodalom és korábbi pilot kutatásom által létrehozott vállalkozói kudarcot vizsgáló modellem, melyet a disszertációs kutatási

eredményem alapján tovább is dolgoztam (lásd 1. ábra). Az ábra a kutatásom vázlatos áttekintéséhez is segítséget ad.

1. ábra – *Eredményeim alapján korrigált kutatási modellem*

Forrás: saját szerkesztés

A kutatási modellem három nagy területre osztható:

1. Középső rész – a kudarc folyamata (fehér négyzetek) és a vállalkozói reakciók (sötét négyzetek) időrendben ábrázolva balról-jobbra haladva.
2. Alsó rész – a vállalkozó személyéhez kapcsolódó, a vállalkozóban jelen levő tényezők, melyek hatást gyakorolhatnak a kudarc folyamatára és az eltérő vállalkozói reakciókra.
3. Felső rész – ez jeleníti meg a azt kontextust, hogy a vállalkozó a környezetébe ágyazottan létezik, így az őt körülvevő emberek és struktúrák is hatással vannak a kudarc folyamatára és a feldolgozás folyamatára.

2. tézis (kudarc attribúció): a vállalkozók megítélése szerint leggyakrabban több ok együttesen eredményezi a kudarcot, viszont két attribúció csoport kiemelkedett a mintámban: 1) a vállalkozáson

belül jelentkező, a vállalkozó döntéseiből, cselekedeteiből fakadó belső okok; illetve 2) a vállalkozás környezetében jelen levő adottságok, strukturális sajátosságokból fakadó okok. Továbbá újszerű része ezen eredményeimnek, hogy a szakirodalomban fellelhető elméletekből inspirálódva egy új, saját kétdimenziós rendszerezést hoztam létre a kudarc attribúcióinak csoportosítására.

3. tézis (előzetes megküzdés): az előzetes megküzdés (vagy szakirodalomban a kudarc halogatásaként hivatkozott jelenség), azaz a vállalkozás megmentéséért tett lépések mögötti motivációk négy terület köré csoportosultak: az alkalmazottak; a vállalkozáshoz való érzelmi kötődés; anyagi megfontolások; valamint személyes célok.

4. tézis (kudarc következményeinek rendszerezése): a szakirodalomban a kudarc következményeinek csoportosítására több rendszerezés van jelen egyszerre, azonban a következmények teljes körét egy sem volt képes lefedni, valamint több helyen logikai problémák is voltak a csoportosításokkal, míg az általam javasolt hat főkategóriából és 24 alkategóriából álló rendszerezés (lásd 2. ábra) választ ad ezekre a problémákra. A jogi következmények területének a bevezetése pedig nemzetközi szinten is újdonságnak bizonyult és vizsgálatának szükségességét a pilot és jelen kutatás is megerősítette.

2. ábra – Kudarc következményeinek javasolt rendszerezése

Pénzügyi	Pszichológiai	Társas	Szakmai	Jogi	Fiziológiai
Jövedelem változás	Érzelmi következmények	Családi kapcsolatok, szerepek	Megváltozó szakmai kapcsolatok	Perek, bírósági eljárások	Otthon kezelhető tünetek
Jóllét változás	Megváltozó önbizalom	Házastársat ért hatások	Karrierutat és üzleti kilátásokat ért hatások	Felzárkózási eljárás	Orvosi kezelést igénylő hatások
Megtakarítások elvesztése	Megváltozó személyiség	Baráti kapcsolatokat ért hatások	Megváltozó szakmai elismertség	Ügyvezetői pozíciótól eltiltás	Kórházi ellátást igénylő tünetek
Vállalkozásban ragadó tőke	Megváltozó értékrend	Szélesebb közösségben jelentkező hatások		Adósság, behajtási eljárás	Öngyilkosság
Eladósodás					

Forrás: saját szerkesztés

5. tézis (kudarccövetkezményei): a vállalkozók változatos módon élik meg a kudarcot, és nem jelenthetjük ki, hogy mindenki számára egy traumatikus élmény. Sőt a vállalkozók nem elhanyagolható hányada számára a negatív és a pozitív hatások akár ki is egyenlítődnek.

A 2. táblázatban látható is az 5. tézis szemléltetése, ahol interjúalanyonként értékeltem a kudarcövetkezményeket, területenként és összességében is. Eszerint, lehet pozitív hatás (fehérral jelölve), lehet a negatív hatás erőteljes (sötét szürkével), közepes (közepes szürkével), enyhe (világos szürkével), semleges (nagyon világos szürkével) vagy kiegyenlített (nagyon világos szürkével), amikor is a negatív és pozitív hatások nagyjából egyenlő súllyal jelentek meg.

2. táblázat – A kudarc következményeinek interjúalanyonkénti értékelése

	PÉNZÜGYI	PSZICHOLÓGIAI	TÁRSAS	SAKMAI	JOGI	FIZIOLÓGIAI	ÖSSZESEGÉBEN
1	Közepes	Erős	Enyhe	Enyhe		Közepes	Erős
6	Erős	Közepes	Közepes		Enyhe	Közepes	Erős
8	Erős	Erős	Enyhe	Közepes	Közepes		Erős
15	Erős	Erős	Enyhe	Erős	Közepes	Enyhe	Erős
4	Közepes	Erős	Kiegyenlített	Pozitív	Kiegyenlített	Közepes	Közepes
5	Erős	Erős	Semleges			Enyhe	Közepes
10	Közepes	Közepes	Enyhe	Közepes			Közepes
2	Enyhe	Enyhe	Semleges	Kiegyenlített			Enyhe
3	Enyhe	Közepes	Enyhe	Enyhe			Enyhe
12	Kiegyenlített	Közepes					Enyhe
7	Semleges	Semleges	Semleges	Enyhe			Semleges
11	Semleges	Semleges	Enyhe				Semleges
13	Enyhe	Kiegyenlített	Semleges	Pozitív	Enyhe		Kiegyenlített
14	Kiegyenlített	Semleges	Pozitív				Kiegyenlített
16	Enyhe	Semleges	Semleges		Közepes		Kiegyenlített
17	Pozitív	Enyhe	Pozitív	Kiegyenlített			Kiegyenlített

Forrás: saját szerkesztés

Az 5. tézis vizsgálatát a 4. tézisben bemutatott rendszerezés teszi újszerűbbé valamint, hogy a szakirodalomban általában a kudarc negatív következményeire fókuszálnak, még ha egy-két pozitív vagy semleges következményt is taglaló tanulmány már született (bár

inkább hosszútávú tanulságok formájában), azonban az általam javasolt kiegyenlített következmények használata újszerű. Továbbá, interjúalanyonként történő elemzés során, következmény kategóriák értékelése ezek alapján szintén újszerű megközelítés, és segített még jobban rávilágítani arra, hogy a vállalkozók milyen változatosan élik meg a kudarcot.

6. tézis (megküzdés): a kudarccal és annak következményeivel való megküzdéshez a vállalkozók problémamegoldás; információkeresés; támaszkeresés; alkalmazkodás és ellenállás megküzdési családokat használták leggyakrabban. A kudarcot megelőző időszakban azonban a problémamegoldás megküzdési család dominanciája volt hangsúlyos.

Ezen tézis amiatt tudott újat hozni a szakterületbe, hogy a vállalkozói kudarc kapcsán korábban használt megküzdési elméletek sokszor egydimenziósak, túl egyszerűek és nagy elmaradást mutatnak a pszichológia területén jelenlevő elméletekhez képest. Azáltal, hogy a vállalkozói kudarc vizsgálatára egy frissebb és komplexebb megközelítést lehetővé tevő megküzdés elméletet vettem át a pszichológiából, így nem csak az adaptációban hoztam újat a szakterületbe, hanem olyan megküzdési módokat is feltártam, melyeket eddig a szakirodalomban az egyszerűbb megközelítések miatt észre se vettek.

7. tézis (következmények és megküzdés): a kudarcot követő súlyosabb negatív következmények változatosabb megküzdési családok és megküzdési módok alkalmazását eredményezték a vizsgált vállalkozók körében. Ezen tézisem szintén újszerűnek tekinthető, mert hasonló megállapításra még egy kutatás se jutott, részben az előző tézisnél kiemelt túlzott egyszerűsítő megközelítések alkalmazása miatt.

A 7. tézis szemléltetésére elkészítettem a 3. táblázatot, melyben azt látjuk, hogy az eltérő erősségű kudarckövetkezmények (oszlopok) esetében az egyes vállalkozók hány különböző fajta megküzdési módot alkalmaztak a kudarccal való megküzdéshez (sorok). Például

azon négy vállalkozó, akik erőteljes negatív következményekkel találkoztak, azok 11, 12, 13 valamint 14 különböző megküzdési módot használtak a kudarccal való megküzdéshez.

3. táblázat – Interjúalanyok által alkalmazott eltérő megküzdési módok száma és a kudarc következményeinek súlyossága közötti kapcsolat (fő)

	Erőteljes	Közepes	Enyhe	Kiegyenlített	Semleges
3	-	-	1	-	-
6	-	-	1	-	1
7	-	-	-	1	-
8	-	1	-	2	1
9	-	1	1	1	-
10	-	1	-	-	-
11	1	-	-	-	-
12	1	-	-	-	-
13	1	-	-	-	-
14	1	-	-	-	-

Forrás: saját szerkesztés

8. tézis (levont tanulságok): a kudarc következtében a vállalkozók leginkább a belső üzleti kapcsolatok kezelése, a vállalkozás működtetése, valamint az önismeret és személyes fejlődéstanulási területeken vontak le tanulságokat.

A tanulságok rendszerezésére Cope (2011) 4-csoportos megközelítése a legelterjedtebb, azonban már az eredeti műben se átfedésmentesek a csoportok, sőt kutatásom során úgy tapasztaltam, hogy a tanulságok fontos árnyalatai vesznek el ebben a rendszerezésben. Ezen két probléma megoldására alkottam meg a 8-csoportos általam javasolt rendszerezést is, melyen a 8. tézis alapult.

9. tézis (karrierdöntés): abban az esetben, ha valamelyik vállalkozónak a kudarcot követő karrierdöntési szempontjait a kontrollált motiváció dominálta, akkor minden esetben a választott karrierút az alkalmazotti lét volt. (Bár volt, aki autonóm motivációk alapján lett alkalmazott.)

4. táblázat – Autonóm és kontrollált motivációk kapcsolata a karrierdöntéssel

	Motívum	Kudarc utáni státusz	Státusz interjúkor
1	Kiegyenlített	Hibrid vállalkozó	Vállalkozó
2	Inkább autonóm	Hibrid vállalkozó	Vállalkozó
3	Inkább autonóm	Alkalmazott	Alkalmazott
4	Inkább autonóm	Portfólió vállalkozó	Portfólió vállalkozó
5	Kontrollált	Alkalmazott	Vállalkozó
6	Inkább kontrollált	Alkalmazott	Alkalmazott
7	Kontrollált	Alkalmazott	Alkalmazott
8	Inkább kontrollált	Alkalmazott	Vállalkozó
10	Inkább autonóm	Alkalmazott	Alkalmazott
11	Autonóm	Hibrid vállalkozó	Hibrid vállalkozó
12	Autonóm	Hibrid vállalkozó	Hibrid vállalkozó
13	Kiegyenlített	Portfólió vállalkozó	Portfólió vállalkozó
14	Autonóm	Egyéb	Egyéb
15	Inkább kontrollált	Alkalmazott	Alkalmazott
16	Autonóm	Hibrid-portfólióvállalkozó	Hibrid-portfólióvállalkozó
17	Inkább kontrollált	Alkalmazott	Alkalmazott

Forrás: saját szerkesztés

A 9. tézishez kapcsolódó eredményeimhez a 4. táblázat nyújthat részletesebb információkat. Ebben a táblázatban azt láthatjuk, hogy az egyes interjúalanyok a kudarcot követően milyen motívumok szerint hozták meg a karrierdöntésüket (autonóm vagy kontrollált), illetve, hogy a kudarcot követően és az interjú készítésekor milyen státuszban tevékenykedtek: vállalkozók, alkalmazottak voltak-e vagy a kettő egyszerre (hibrid vállalkozó). Az autonóm és kontrollált szabályozási stílusok meghatározását Deci és Ryan (2000, Ryan és Deci, 2000) öndeterminációs elmélete alapján tettem meg. Ez alapján kontrollált

motívumról akkor beszélhetünk, ha motiváció kapcsán az okság helyét az egyén külsőnek érzékeli (például: pénz vagy státusz megszerzése, életkor). Autonóm motivációról pedig akkor beszélhetünk, ha a motiváció kapcsán az okság érzékelt helye belsőnek mondható (például: belátjuk valaminek a hasznát és azért csináljuk, vagy az adott tevékenység az értékrendünkbe, személyiségünkbe szorosan illeszkedik). A táblázatban létrehoztam a kiegyenlített kategóriát is, mely esetében az autonóm és kontrollált motívumok megközelítőleg azonos súllyal jelentek meg a vállalkozónál.

4. Jövőbeli kutatási irányok

Mivel egy feltáró jellegű kutatást végeztem, így az általam megfogalmazott legtöbb állítás inkább egyfajta sejtésként fogható fel, melyeket jövőbeli kutatások során szükséges megerősíteni. Azonban, hogy ne nagyoljam el ezt a témát, megpróbáltam összegyűjteni az **általam legígéretesebbnek tartott jövőbeli kutatási irányokat**.

1) Az első ilyen irány a nagy nemzetközi összehasonlító kutatások végzése, legyen szó kvalitatív vagy kvantitatív módszertanra épülőkről, melyekre még nagyon kevés példával találkoztam a szakirodalmi kutatásom során, holott az általánosabban érvényes eredményekhez ezek elengedhetetlenek.

2) Másrészt bár a kudarc következményeit, hatásait sokan kutatták, de nagy mintán az egyes következményterületek szerepe, egymásra gyakorolt erősítő vagy mérséklő hatása kapcsán véleményem szerint további érdekes eredményekre juthatnánk, és jobban megérthetnénk, miért eszkalálódnak egyes vállalkozóknál jobban a problémák.

3) A kudarcral való megküzdés területe pedig a legizgalmasabb jövőbeli terület, mert ez az a terület, mely véleményem szerint az egész folyamat központi eleme és, ahol a korábbi kutatások is leginkább még csak „tapogatóztak”. Lehetne vizsgálni, mely megküzdési módokat alkalmazzák a kudarc előtt és melyeket utána. Az egyes következmények kezelésére eltérő megküzdési módokat használnak-e a vállalkozók? Ha igen, akkor mely területen melyiket?

Mi befolyásolja, hogy mikor milyen megküzdési módot választanak a vállalkozók? Mely megküzdési módok támogatják vagy hátráltatják a sikeres feldolgozást? Vagy épp melyik megküzdés mikor célravezető és mikor hátrányos a sikeres feldolgozás kapcsán?

4) Szintén érdekes területnek gondolom a karrierdöntést befolyásoló tényezők további vizsgálatát, hiszen itt dől el, hogy a vállalkozók egyéni tanulságai milyen formában hasznosulnak a szélesebb társadalom számára. Például milyen tényezők befolyásolják jobban vagy kevésbé a karrierdöntés folyamatát?

5. Tézisfűzetben felhasznált irodalom jegyzéke

- Artinger, S. – Powell, T. C. (2016): Entrepreneurial failure: Statistical and psychological explanations. *Strategic Management Journal*, 37, 6, 1047-1064. o.
- Atsan, N. (2016): Failure Experiences of Entrepreneurs: Causes and Learning Outcomes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 235, 435-442. o.
- Byrne, O. – Shepherd, D. A. (2015): Different strokes for different folks: Entrepreneurial narratives of emotion, cognition, and making sense of business failure. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39, 2, 375-405. o.
- Cope, J. (2011): Entrepreneurial learning from failure: An interpretative phenomenological analysis. *Journal Of Business Venturing*, 26, 6, 604-623. o.
- Corner, P. D. – Singh, S. – Pavlovich, K. (2017): Entrepreneurial resilience and venture failure. *International Small Business Journal*, 35, 6, 687-708. o.
- Cotterill, K. (2012): A Comparative Study of Entrepreneurs' Attitudes to Failure in Technology Ventures. *International Journal of Innovation Science*, 4, 2, 101-116. o.
- Deci, E. L. – Ryan, R. M. (2000): The " what" and " why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11, 4, 227-268. o.
- Fang He, V. – Krähenmann, G. (2021): (Not) Learning from Failure? The Heavy Toll of Stigma on Entrepreneurs. In *Work Life After Failure?: How Employees Bounce Back, Learn, and Recover from Work-Related Setbacks*. Emerald Publishing Limited. – Preprint.
- Fang He, V. – Sirén, C. – Singh, S. – Solomon, G. – von Krogh, G. (2018): Keep calm and carry on: Emotion regulation in entrepreneurs' learning from failure. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 42, 4, 605-630. o.

- Gimeno, J. – Folta, T. B. – Cooper, A. C. – Woo, C. Y. (1997): Survival of the fittest? Entrepreneurial human capital and the persistence of underperforming firms. *Administrative science quarterly*, 750-783. o.
- Hsu, D. K. – Wiklund, J. – Cotton, R. D. (2017): Success, failure, and entrepreneurial reentry: An experimental assessment of the veracity of self-efficacy and prospect theory. *Entrepreneurship theory and practice*, 41, 1, 19-47. o.
- Hwang, K. – Choi, J. (2021): How Do Failed Entrepreneurs Cope with Their Prior Failure When They Seek Subsequent Re-Entry into Serial Entrepreneurship? Failed Entrepreneurs' Optimism and Defensive Pessimism and Coping Humor as a Moderator. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 13, 7021.
- Jenkins, A. S. – Wiklund, J. – Brundin, E. (2014): Individual responses to firm failure: Appraisals, grief, and the influence of prior failure experience. *Journal of Business Venturing*, 29, 1, 17-33. o.
- Khelil, N. (2016): The many faces of entrepreneurial failure: Insights from an empirical taxonomy. *Journal of business venturing*, 31, 1, 72-94. o.
- Klimas, P., – Czakon, W. – Kraus, S. – Kailer, N. – Maalaoui, A. (2021): Entrepreneurial failure: a synthesis and conceptual framework of its effects. *European Management Review*, 18, 1, 167-182. o.
- KSH (2022): 1.2.4. *Vállalkozások demográfiája és struktúrája (2006–2018)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. https://www.ksh.hu/thm/1/indi1_2_4.html , Letöltve: 2022. 07. 13.
- McGrath, R. (1999): Falling forward: Real options reasoning and entrepreneurial failure. *Academy of Management Review*, 24, 13-30. o.
- Omoredé, A. (2021): Managing crisis: a qualitative lens on the aftermath of entrepreneurial failure. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 17, 3, 1441-1468. o.

- Riar, F. J. – Bican, P. M. – Fischer, J. (2021): It wasn't me: Entrepreneurial failure attribution and learning from failure. *International Journal of Entrepreneurial Venturing*, 13, 2, 113-136. o.
- Ryan, R. M. – Deci, E. L. (2000): Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55, 1, 68-78. o.
- Shepherd, D.A. (2003): Learning from business failure: propositions of grief recovery for the self-employed. *Academy of Management Review*, 28, 2, 318–328. o.
- Shepherd, D. A. – Haynie, J. M. (2011): Venture failure, stigma, and impression management: A self-verification, self-determination view. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 5, 2, 178-197. o.
- Shepherd, D. A. – Patzelt, H. (2017): *Trailblazing in entrepreneurship: Creating new paths for understanding the field*. Springer.
- Shepherd, D. A. – Wiklund, J. – Haynie, J. M. (2009): Moving forward: Balancing the financial and emotional costs of business failure. *Journal of Business Venturing*, 24, 2, 134-148. o.
- Shepherd, D. A. – Williams, T. A. – Patzelt, H. (2015): Thinking about entrepreneurial decision making: Review and research agenda. *Journal of management*, 41, 1, 11-46. o.
- Silver, L. S. (2015): A Social-Cognitive Model of Entrepreneurship Failure: Beyond Attributional Style. *Archives of Business Research*, 3, 4, 55-62. o.
- Singh, S. – Corner, P. – Pavlovich, K. (2007): Coping with entrepreneurial failure. *Journal of Management & Organization*, 13, 331-344. o.
- Singh, S. – Corner, P. D. – Pavlovich, K. (2015): Failed, not finished: A narrative approach to understanding venture failure stigmatization. *Journal of Business Venturing*, 30, 1, 150-166. o.
- Sitkin, S.B. (1992): Learning through failure: the strategy of small losses. In Shaw, B.M. – Cummings, L.L. (Eds.): *Research in Organisational Behaviour*, 14, 231–266. o.

- Subramanian, S. – Vinothkumar, M. (2009): Coping with failure, mental health and career intentions among failed entrepreneurs. *Asia Pacific Business Review*, 5, 1, 120-125. o.
- Ucbasaran, D. – Shepherd, D. – Lockett, A. – Lyon, S. J. (2013): Life after business failure: the process and consequences of business failure for entrepreneurs. *Journal of Management*, 39, 1, 163–202. o.
- Uy, M. A. – Foo, M. D. – Song, Z. (2013): Joint effects of prior start-up experience and coping strategies on entrepreneurs' psychological well-being. *Journal of Business Venturing*, 28, 5, 583-597. o.
- Yamakawa, Y. – Cardon, M. S. (2015): Causal ascriptions and perceived learning from entrepreneurial failure. *Small Business Economics*, 44, 4, 797-820. o.
- Yamakawa, Y. – Peng, M. W. – Deeds, D. L. (2015): Rising from the ashes: Cognitive determinants of venture growth after entrepreneurial failure. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39, 2, 209-236. o.
- Zhao, H. – Wibowo, A. (2021): Entrepreneurship Resilience: Can Psychological Traits of Entrepreneurial Intention Support Overcoming Entrepreneurial Failure?. *Frontiers in psychology*, 12, 707803. számú cikk

6. Saját publikációk jegyzéke

Értekezés témájához szorosan kapcsolódó tanulmányok:

- Repisky M. (2018a): Vállalkozói kudarc – A vég, vagy egy új kezdet? *Vezetéstudomány*, 49, 4, 12-22. o.
- Repisky M. (2018b): Vállalkozói kudarc késleltetése – Mi van a döntés mögött? In: Dobrai K., László Gy., Sipos N. (szerk.): *I. Farkas Ferenc Nemzetközi Tudományos Konferencia*, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, 227-242. o.
- Repisky M. (2020): Theoretical framework for researching entrepreneurial failure. In: Czeglédy T.; Resperger R. (szerk.): *Crisis and recovery: Innovative solutions – International Scientific Conference*, Soproni Egyetemi Kiadó, 266-279. o.
- Repisky M. (2023*): A categorization of the consequences of entrepreneurial failure – validated in Hungary. *Vezetéstudomány*. *megjelenés előtt.

Értekezés témájához közvetetten kapcsolódó tanulmányok:

- Repisky M. (2015): Vállalkozói személyiségjegyek és a vállalkozók megítélése három csoport szemszögéből. In: Udvari B. (szerk.): *TDK Műhelytanulmányok II. szám – „Első szárnypróbálgatások”*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, 66-84. o.
- Repisky M. – Málovics É. – Farkas G. (2020): Successes and failures in Hungarian family businesses. In: Kosztópulosz A. – Kuruczleki É. (eds.): *The Challenges of Analyzing Social and Economic Processes in the 21st Century*, University of Szeged Faculty of Economics and Business Administration, Szeged, 148-163. o.

- Repisky M. – Tóth J. (2019): Mi motivál egy társadalmi vállalkozót?
– Egy feltáró kvalitatív kutatás eredményei. *Vezetéstudomány*, 50,
3, 11-24. o.
- Tóth, J. – Repisky, M. (2022): Kettős elköteleződésből fakadó
feszültségek a társadalmi vállalkozások körében.
Vezetéstudomány, 53, 8-9, 14-29. o.